

Reakcija Odsjeka za povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu na Prijedlog kurikuluma povijesti za srednjoškolsko strukovno obrazovanje kojim se predmet Povijest izvodi samo u 3. razredu strukovnih srednjih škola i reducira na pregled nacionalne povijesti od kraja 18. stoljeća do suvremenog doba

Predviđenim promjenama značajno se reducira satnica za općeobrazovne predmete te za predmete društveno-humanističkog područja, uključujući i Povijest. Zabrinjava takvo **reduciranje općeobrazovne komponente kurikuluma, a posebice njegove društveno-humanističke sastavnice**. To se dobro vidi iz popisa općeobrazovnih predmeta u kurikulumu koji je stavljen na javno savjetovanje. U te su predmete uključeni Hrvatski jezik (četiri godine učenja), strani jezici (Engleski/Njemački/Talijanski – četiri godine učenja), Matematika (četiri godine učenja), Tjelesna i zdravstvena kultura (četiri godine učenja), Povijest (samo treći razred), Geografija (samo četvrti razred), Katolički/pravoslavni/islamski vjeronauk ili Etika (četiri godine učenja). Iz popisa je evidentno da učenici u prve dvije godine nemaju nijedan obavezni predmet koji bi im davao opća znanja o društvu i čovjeku u društvu. Etika je, naime, samo jedan manji dio onoga čime se bave društveno-humanističke znanosti, a ni taj predmet ne pohađaju svi učenici. To se najbolje vidi u usporedbi s gimnazijskim kurikulumom koji obuhvaća društveno-humanističke predmete poput Povijesti, Geografije, Filozofije, Politike i gospodarstva, Sociologije, Psihologije, koji su ujedno ključni predmeti za obradu međupredmetnih sadržaja građanskog odgoja i obrazovanja. Još su u lošijoj poziciji učenici koji pohađaju vjeronauk jer u prve dvije godine nemaju nijedan predmet sekularnog karaktera u kojemu dobivaju pogled na svijet i društvo koji ne dolazi iz partikularnih religijskih perspektiva, dok u trećem i četvrtom razredu imaju povijest i geografiju u značajno reduciranom obliku.

Učenici strukovnih škola čine 70 posto učeničke srednjoškolske populacije te samim time većinu onih koji će u bliskoj budućnosti biti nositelji ne samo ekonomskoga, već i društvenog, političkog i kulturnog razvoja. Stoga im je potrebno srednjoškolsko obrazovanje koje omogućuje cjeloviti osobni i profesionalni razvoj te informiranu i angažiranu participaciju u društvu. Predmeti društveno-humanističkog područja u tome imaju nezamjenjivu ulogu jer stvaraju uvjete za razvoj socijalnih i građanskih kompetencija, kulturne svijesti i izražavanja te jačaju svijest o zajedničkim vrijednostima. S obzirom na psihofizički razvoj učenika, jasno je da osnovnoškolski odgoj i obrazovanje može pružiti osnovna znanja o društvu, a tek srednjoškolska nastava omogućuje temeljitije upoznavanje složenih društvenih fenomena u prošlosti i sadašnjosti čije je razumijevanje neophodno za razvoj navedenih kompetencija. **Stoga smatramo da u strukovnom kurikulumu treba osnažiti nastavu društveno-humanističkih predmeta te osigurati veću satnicu koja će omogućiti ostvarivanje odgojno-obrazovnih ishoda na razini primjerenoj za učenike srednjih škola**. Svakako bi trebalo osigurati da se i u prve dvije godine podučavaju predmeti društveno-humanističkog područja te da se tako podupre razvoj učeničkih socijalnih i građanskih kompetencija te kompetencija potrebnih za aktivnu participaciju u zajednici.

Predlažemo da se razmotri mogućnost produljenja nastave povijesti i geografije s jedne na dvije godine učenja, s kurikulumima prikladnima za razvoj takvih kompetencija.

Kurikulumom nastavnog predmeta Povijest za strukovne škole na razini 4.2 predviđena je jedna godina učenja povijesti s dva sata nastave tjedno (70 sati godišnje). U toj jednoj godini predviđeno je učenje hrvatske povijesti od 18. stoljeća do danas. Dosad se u četverogodišnjim strukovnim školama u pravilu učilo dvije godine povijesti te su učenici dobivali pregled svjetske i hrvatske povijesti od prapovijesti do danas. Evidentno je da se učenje povijesti reducira na polovicu dosadašnje satnice te se izostavljaju teme o europskoj i svjetskoj povijesti koje daju kontekst za temeljitije razumijevanje hrvatske povijesti. Zbog toga nije moguće ostvariti zahtjev naveden u prijedlogu kurikuluma da se sadržaji povijesti u strukovnoj školi podučavaju „kao nadogradnja na temeljna znanja iz osnovne škole“. Štoviše, prijedlogom kurikuluma povijesti predviđeno je učenje i podučavanje koje je na nižoj razini nego u osnovnoj školi. Stoga smatramo da bi bilo nužno razmotriti mogućnost dodatne godine učenja povijesti, tim više što je Povijest jedini općeobrazovni predmet u strukovnom kurikulumu kojim se posreduju znanja o društvu.

U prijedlogu kurikuluma povijesti koji je stavljen na javno savjetovanje postoji nekoliko problema, koji dijelom proizlaze i iz reducirane satnice. Držimo da najveći problem prijedloga kurikuluma povijesti predstavlja neusklađenost njegovih ključnih dijelova, ponajprije ishoda i sadržaja koji nisu dovoljno usklađeni s ciljevima, pristupima učenju i podučavanju te s vrednovanjem. Dio tih problema proizlazi iz toga što su za strukovni kurikulum povijesti, koji predviđa jednu godinu učenja, preuzeta i prilagođena poglavlja *Kurikuluma nastavnoga predmeta Povijesti u osnovnim školama i gimnazijama* koji je rađen za ukupno osam godina učenja povijesti (četiri godine u osnovnoj školi te četiri godine u gimnaziji). Problemi su najočigledniji u preuzimanju organizacijske strukture, odnosno domena (poglavljje *C. Struktura – organizacijska područja predmetnoga kurikuluma/domene*), koje su se u, sada već četverogodišnjoj, primjeni kurikuluma u osnovnim školama i gimnazijama pokazale iznimno problematičnima. Drugi ključan problem predstavlja poglavljje *D. Odgojno-obrazovni ishodi, sadržaji i razine usvojenosti* koje nije usklađeno s drugim poglavljima kurikuluma, ponajprije *A. Svrha i opis predmeta*, *B. Odgojno-obrazovni ciljevi učenja i poučavanja*, *F. Učenje i poučavanje predmeta* i *G. Vrednovanje*. Po našoj procjeni, upravo poglavljje D zahtijeva najveću doradu, dok ostala poglavlja traže manje do srednje promjene. U nastavku se ove primjedbe razrađuju po poglavljima dokumenta.

A. Svrha i opis predmeta

Dijelovi poglavlja A. i poglavljje *D. Odgojno-obrazovni ishodi, sadržaji i razine usvojenosti* nisu usuglašeni. U posljednjem odlomku u poglavlju A referira se na aktivno građanstvo, održivi razvoj te ključne kompetencije za cjeloživotno obrazovanje, što nije vidljivo u ishodima i sadržajima predviđenima u poglavlju D. Držimo da bi ishodima i sadržajima kurikuluma povijesti trebalo više istaknuti kompetencije koje se navode u poglavlju A.

Postoje sintagme koje su nejasne: „očuvati osobni identitet“ (nastava povijesti treba pomoći učenicima u izgradnji osobnih identiteta koji su višeslojni i promjenjivi); „očuvati nacionalni identitet“ (iako se ovaj koncept koristi kao samorazumljiv, radi se o kompleksnom konceptu kojemu se u znanosti pristupa iz različitih rakursa, a u javnosti postoje različita shvaćanja; stoga predlažemo da se ukratko objasni u bilješci).

B. Odgojno-obrazovni ciljevi učenja i poučavanja

Odgojno-obrazovni ciljevi predviđeni dokumentom bolje su utemeljeni u suvremenoj metodici nastave povijesti od ishoda i sadržaja predviđenih za njihovo ostvarivanje, no zbog te su neusklađenosti teško ostvarivi.

Terminologija korištena u ciljevima, kao i u cijelom dokumentu, treba biti jasna, sustavna i utemeljena u suvremenoj stručnoj literaturi. U cilju 3 se istovremeno govori o *povijesnim izvorima*, *povijesnom gradivu* i o *medijima*, u cilju 4 o *povijesnim tekstovima*, dok se poslije u opisu tehničkih koncepata koristi termin *povijesna vrela*. U cilju 6 termin *kritičko razmišljanje* treba zamijeniti terminom *kritičko mišljenje*.

Pojedine ciljeve treba doraditi. U ciljevima 5 i 6 miješa se kognitivna i afektivna domena, što bi trebalo razlučiti. Primjerice, u cilju 6 “vještine kritičkog razmišljanja, rješavanja problema i vještine argumentiranja” odnose se na kognitivnu domenu, dok se ostale formulacije odnose na afektivnu domenu.

U ciljevima 1, 2 i 5 traži se povezivanje s europskim i svjetskim kontekstom, razmatranje svjetske kulturne baštine te razumijevanje raznolikosti i kulturnih identiteta u Europi i svijetu. To je teško ostvarivo budući da kurikulum zbog reducirane satnice u većini tema ne predviđa podučavanje europske i svjetske povijesti, a količina sadržaja je takva da se postavlja pitanje mogu li se teme iz hrvatske povijesti obraditi u cijelosti, a kamoli u širem kontekstu.

U pojedinim ciljevima postoje sintagme koje su nejasne ili nemaju smisla – primjerice, u cilju 2 “očuvanje hrvatskog jezika u cjelini”, u cilju 3 “sposobnost pristupa tradicionalnim i novim medijima”, u cilju 4 “istražuje i rješava problemska pitanja na temelju jasnih kriterija” (kojih?).

Formulacija u cilju 5 primjerenija je za ishod nego za cilj.

U ciljevima 6 i 7 navode se kompetencije za koje nije vidljivo kako ih kurikulum podržava. Cilj 7 u ovom obliku nije ostvariv u okviru nastave povijesti u školi. Predlažemo preoblikovanje: Stejeće znanja i vještine koje omogućuju osobni razvoj te odgovorno djelovanje u zajednici.

O odabiru i nazivu pojedinih koncepata koji se navode u cilju 3 bit će više govora u dijelu C. *Struktura – organizacijska područja predmetnoga kurikuluma/domene.*

C. Struktura – organizacijska područja predmetnoga kurikuluma/domene

U kurikulumu su predviđena dva organizacijska načela – domene i tehnički koncepti pa je stoga tako i strukturiran naš komentar za ovo poglavlje.

Domene

U prijedlog strukovnog Kurikuluma povijesti integrirane su domene iz Kurikuluma povijesti za osnovne škole i gimnazije iz 2019. godine: Društvo, Ekonomija, Znanost i tehnologija, Politika, Filozofsko-religijsko-kulturno područje. U opisu domena se tvrdi da “Izvorište za ovakav pristup nalazi se u povijesnoj znanosti koja proučava prošlost u sklopu pet različitih područja ljudske djelatnosti, a to su: društveno, političko, znanstveno i tehnološko, ekonomsko i kulturno područje”. Ovdje valja istaknuti da subdiscipline ili grane historijske znanosti nisu ekvivalent domenama kurikuluma. U određivanju domena u kurikulumu primarno treba voditi računa o njihovom utjecaju na učenje i podučavanje. To nije učinjeno u ovom prijedlogu domena koji bespotrebno dijeli sadržaje koji pripadaju istoj cjelini na više područja te tako učenicima znatno otežava razumijevanje materije. Ovakav se odabir domena već pokazao neproduktivnim tijekom primjene kurikuluma povijesti za osnovne škole i gimnazije u protekle četiri godine. O tome se više govori u primjedbama na poglavlje *D. Odgojno-obrazovni ishodi, sadržaji i razine usvojenosti*.

Svjesni smo da bi prijedlog novih domena značio izradu posve novog dokumenta i doveo do neusklađenosti između kurikuluma povijesti za osnovne škole i gimnazije te kurikuluma povijesti za strukovnu školu. No, držimo da u prijedlogu strukovnog kurikuluma povijesti treba svesti negativne učinke podjele sadržaja po domenama na najmanju moguću mjeru. O tome će biti više riječi u primjedbama na poglavlje *D*, a neke su mjere predvidjeli već i autori prijedloga kurikuluma, poput kronološkog rasporeda tema. Ipak, smatramo potrebnim ukazati na to da se na iste probleme upozoravalo i na javnim savjetovanjima (u prosincu 2018. i veljači 2019.) prilikom donošenja *Kurikuluma nastavnoga predmeta Povijesti za osnovne škole i gimnazije* pa nije jasno zašto se u dokumentima ne ispravljaju materijalne i logičke pogreške te u stručnom pogledu problematična rješenja, već se oni prenose u nove dokumente.

Tehnički koncepti

Uvođenje koncepata važna je metodička inovacija za nastavu povijesti koja je prisutna u suvremenoj stručnoj literaturi i novijim kurikulumima. Stoga pozdravljamo njihovo uključivanje u kurikulum povijesti, kako onaj za osnovnu školu i gimnaziju, tako i za strukovnu školu.

Kao što smo već napomenuli, terminologija korištena u dokumentu treba biti jasna, sustavna i utemeljena u suvremenoj stručnoj literaturi. Stoga ukazujemo na neke terminološke probleme u ovom dijelu dokumenta. U novijoj se literaturi ne koristi termin “tehnički koncepti” već se umjesto toga koriste termini “povijesni koncepti”, “koncepti povijesnog mišljenja” ili “disciplinarni koncepti” (jer upućuju na koncepte koji su ključni za razumijevanje discipline) pa čak i termin

„koncepti drugog reda“ koji se spominje u kurikulumu. Termin „Rad s povijesnim izvorima“ nije prikladan jer upućuje na metode, postupke i procedure u radu s izvorima i istraživanju prošlosti, odnosno na proceduralno znanje (kao što stoji u opisu ekvivalentnog elementa vrednovanja u poglavlju G). Koncept pak podrazumijeva konceptualno znanje, što znači da bi naziv ovog koncepta trebao glasiti „Povijesni izvori“. Nadalje, u opisu ovog koncepta naizmjenice se i nesustavno koriste termini *povijesni izvori* i *povijesna vrela*. Koncept usporedbe i sučeljavanja ne navodi se u stručnoj literaturi i inozemnim kurikulumima povijesti (za usporedbu, u pojedinim kurikulumima se spominju koncepti poput “sličnosti” i “razlike”), već se radi o pristupu podučavanju. Podjednako, svi ishodi koji upućuju na usporedbu u poglavlju D nisu u kategoriji konceptualnog znanja. Budući da je taj pristup važan za nastavu povijesti, smatramo da bi se na njega moglo ukazati u poglavlju F. *Učenje i podučavanje predmeta*.

U ovom poglavlju se, osim konceptata drugog reda, spominju i koncepti prvog reda (*substantive concepts*). Prijedlog kurikuluma ispravno ukazuje na te dvije vrste konceptata koje čine konceptualno znanje, no koncepte prvog reda nakon toga više ne razmatra. To nije problem u ovom poglavlju koje se doista odnosi na koncepte drugog reda, ali čini određeni problem u definiranju elemenata vrednovanja. Naime, jedan od tri elementa vrednovanja je *Konceptualno znanje*, no u objašnjenju tog elementa spominju se samo koncepti drugog reda. O tome više u analizi poglavlja F. Koncepte prvog reda trebalo bi pak više istaknuti u ishodima i sadržajima.

Zaključno, iako bi se opisi konceptata mogli osuvremeniti, te iako se u literaturi i inozemnoj praksi koriste i neki drugi koncepti, odabir konceptata u prijedlogu je prihvatljiv jer povezuje i hrvatsku tradiciju podučavanja povijesti (koncepti vremena i prostora te uzroka i posljedica) i suvremenu metodičku literaturu (koncepti kontinuiteta i promjene, povijesne perspektive i povijesnih izvora).

D. ODGOJNO-OBRAZOVNI ISHODI, SADRŽAJI I RAZINE USVOJENOSTI

U ovom smo poglavlju uočili tri skupine problema koje su povezane s organizacijom sadržaja po domenama, količinom i odabirom sadržaja te ishodima i razinama usvojenosti.

Organizacija sadržaja po domenama

Prijedlog kurikuluma zahtijeva striktnu diobu sadržaja po domenama, što se u nastavi povijesti u osnovnim školama i gimnazijama proteklih godina pokazalo veoma problematičnim. Pozitivno je što kurikulum pokriva različita područja ljudskog djelovanja u prošlosti jer je u starijim nastavnim planovima i programima dominirala politička povijest. No, striktna raspodjela sadržaja po domenama nema historiografskog utemeljenja te značajno otežava učeničko razumijevanje. Autori prijedloga kurikuluma povijesti za strukovne škole ispravno su konstatali da sadržaji nastave povijesti „često povezuju više domena“. Također su pokušali predviđene teme poredati kronološkim redoslijedom te ih povezati s različitim domenama, no taj je pokušaj otvorio nove probleme jer značajan broj tema nije povezan sa svim pripadajućim domenama. Primjerice, tema 5. *Jezična, kulturna i nacionalna integracija hrvatskih zemalja u 19. stoljeću* svrstana je samo u

Filozofsko-kulturno-religijsko područje, no njezini sadržaji neizostavno pripadaju i domenama Društvo i Politika. Podjednako, tema 15 *Hladni rat – blokovska podjela svijeta* svrstana je u domene Gospodarstvo i Društvo, iako njezini sadržaji primarno pripadaju domeni Politika, a zahvaćaju i domenu Znanost i tehnologija (npr. istraživanje svemira) te Filozofsko-religijsko-kulturno područje (npr. uloga kulture i religije u Hladnom ratu). Poput navedenih primjera, sadržaji većine predviđenih tema zahvaćaju razne (pa i sve) domene, što dovodi u pitanje potrebu za raspoređivanjem sadržaja po domenama. Kurikulumska rješenja trebaju omogućiti podučavanje različitih područja povijesti u njihovom međuočnosu.

Ukazujemo i na to da je pokušaj da se sadržaji istovremeno organiziraju po domenama i kronološki te da teme povezuju različite domene doveo do niza nelogičnosti. Njih posebno ima u posljednjem odlomku prije tablice u kojemu su izneseni zahtjevi koji se međusobno isključuju.

U ovom dijelu nastavnike se obvezuje na odabir dviju izbornih tema koje se predlažu kao “nadopuna propisanim ishodima”. Takva formulacija nije jasna, osobito stoga što se u sljedećoj rečenici navodi da nastavnici sami oblikuju odgojno-obrazovne ishode za izborne teme.

Odabir i raspored sadržaja i tema

Prijedlog strukovnog kurikulumu povijesti predviđa 37 obaveznih i dvije izborne teme za 70 sati nastave u jednoj godini učenja. To znači da se jednoj temi u prosjeku može posvetiti tek jedan ili (rjeđe) dva nastavna sata, iako su predviđene teme iznimno kompleksne. Toliki broj zahtjevnih tema nemoguće je s danom satnicom kvalitetno obraditi u jednoj godini učenja, a posebice ne načelima aktivnog učenja koje prijedlog kurikulumu zastupa u poglavlju *F. Učenje i poučavanje predmeta*. Broj predviđenih tema ograničava nastavničku autonomiju te usmjerava nastavnike na tradicionalnu nastavu kojoj je u središtu predavanje sadržaja, a ne učenik i njegove potrebe. S obzirom na takvu količinu sadržaja, teme će se nužno obrađivati površinski, što je suprotno i zahtjevu da nastava povijesti u strukovnoj školi bude nadogradnja nastavi povijesti u osnovnoj školi. Suprotno je i zahtjevima odgojno-obrazovnih ciljeva u poglavlju B. ovog dokumenta u kojima se traži razvoj kritičkog mišljenja, a ono podrazumijeva dubinsko proučavanje sadržaja.

U prijedlogu kurikulumu predviđeno je proučavanje hrvatske povijesti od kraja 18. stoljeća do suvremenosti. Jasno je da broj tema treba ograničiti, no baš zato potrebno je posvetiti osobitu pažnju odabiru tema i sadržaja koji su važni za razumijevanje suvremenosti i aktivno građanstvo (što je posebice istaknuto u poglavlju A). To primjerice znači tumačenje hrvatske povijesti u regionalnom, europskom i globalnom kontekstu ili poznavanje kulture baštine koja obuhvaća sva razdoblja povijesti od prapovijesti do suvremenog doba (s obzirom na turističku orijentaciju hrvatskog gospodarstva). Također je važno voditi računa o sadržajima i temama kojima je moguće ostvariti svrhu i odgojno-obrazovne ciljeve, primjerice razvoj ključnih kompetencija za cjeloživotno obrazovanje. Bilo bi također potrebno dodati teme i sadržaje koji bi bolje posredovali svrhu učenja povijesti izraženu u poglavlju A. Svjesni smo da su mogućnosti ostvarenja svih tih

zahtjeva u samo jednoj godini učenja predmeta ograničene, što ponovo postavlja pitanje primjerenosti predviđene satnice.

Na temelju navedenoga, držimo potrebnim: a) smanjiti broj tema kako bi se omogućilo dubinsko učenje primjereno uzrastu učenika srednje škole, b) odabrati teme koje omogućuju ostvarivanje svrhe i odgojno-obrazovnih ciljeva učenja predmeta, c) razmotriti mogućnost povećanja satnice za predmet Povijest. Uz pretpostavku da se povijest uči i podučava samo jednu godinu, te uzimajući u obzir sadašnju orijentaciju prijedloga kurikulumu, teme bi mogle izgledati ovako (ovo je samo primjer kojim želimo ilustrirati izneseno, a ne alternativni prijedlog tema): 1. Hrvatska povijesna i kulturna baština od prapovijesti do danas; 2. Procesi oblikovanja hrvatske nacije u europskom i svjetskom kontekstu (od kraja 18. stoljeća do danas); 3. Hrvatsko povijesno iskustvo u 20. stoljeću u europskom i svjetskom kontekstu (1914./18. - 1990.); 4. Holokaust (kao jedinstveni fenomen u europskoj i hrvatskoj povijesti, od ranih pojava antijudaizma i antisemitizma do kraja Drugog svjetskog rata); 5. Stvaranje hrvatske države, Domovinski rat i suvremeno hrvatsko društvo; 6. Tema iz lokalne/zavičajne povijesti po izboru nastavnika i učenika. Uz pretpostavku postojanja još jedne godine učenja predmeta, mogli bi se intenzivnije uključiti i sadržaji koji povezuju predmet Povijest s međupredmetnom temom Građanski odgoj i obrazovanje, a koji se odnose na razvoj ljudskih prava, demokracije te političkih sustava i institucija u prošlosti i sadašnjosti. U prijedlogu kurikulumu u tom pogledu nema prikladnijeg predmeta od Povijesti.

Autori prijedloga strukovnog kurikulumu povijesti s pravom su preporučili da predviđene teme treba podučavati kronološkim redoslijedom, što je jedno od uvriježenih načela u organizaciji sadržaja. No, ukazujemo na to da je ta preporuka nije dosljedno primijenjena u rasporedu tema. Ponajviše je riječ o tematskim cjelinama III., IV. i V. u kojima se odustalo od kronološkog načela. Primjerice, u tematskoj cjelini III., nakon obrade totalitarnih režima u međuraću (tema 14) slijedi obrada poslijeratnog razdoblja, a ne Drugog svjetskog rata koji se obrađuje tek u tematskoj cjelini V. Zbog toga se učenje i podučavanje o Holokaustu i ostalim zločinima u Drugom svjetskom ratu (tematska cjelina IV.) obrađuje *prije* obrade Drugog svjetskog rata, što otežava učenje ove zahtjevne i osjetljive teme.

Ishodi

Sljedeći krucijalni problem su prenisko postavljeni odgojno-obrazovni ishodi koji ne omogućuju kognitivni razvoj učenika primjeren stupnju srednjoškolskog obrazovanja. U prijedlogu kurikulumu s pravom se naglašava da se nastavni sadržaji povijesti u strukovnoj školi poučavaju „kao nadogradnja na temeljna znanja iz osnovne škole“. No, predviđeni ishodi su većinom na razinama prepoznavanja i reprodukcije činjeničnog znanja koja je neprimjerena za srednjoškolski stupanj obrazovanja. To se očituje u dominantnim glagolima i sintagmama poput "navodi", "opisuje", "prepoznaje", "objašnjava“, „ilustrira primjerima“. Štoviše, ishodi predviđeni strukovnim kurikulumom na znatno su nižoj razini od ishoda u kurikulumu povijesti za osnovnu školu. Stoga ne stoji ni tvrdnja u poglavlja *F. Učenje i poučavanje predmeta* da su ishodi

postavljeni tako da „vode dubljem razumijevanju novije i suvremene hrvatske povijesti u europskom i svjetskom kontekstu“.

Drugi je problem u tome što su ishodi definirani u poglavlju D u nesuglasju s postavkama ostalih poglavlja dokumenta, ponajprije poglavlja B. *Odgojno-obrazovni ciljevi učenja i podučavanja* te F. *Učenje i poučavanje predmeta* u kojima je predviđeno aktivno, istraživačko i problemsko učenje, formativno vrednovanje te razvoj kritičkog mišljenja. U nesuglasju su i s elementima vrednovanja (Činjenično znanje, Konceptualno znanje, Proceduralno znanje) koji su predviđeni u poglavlju G. *Vrednovanje usvojenosti odgojno-obrazovnih ishoda*. Ishodi su gotovo u potpunosti orijentirani na činjenično znanje. Da ilustriramo ovu tvrdnju, nije svako spominjanje uzroka, promjene i usporedbe u ishodima (drugi koncepti se čak ni ne spominju u ishodima) automatski konceptualno znanje. Konceptualno znanje znači izravno podučavanje o *konceptu* i odgovara, primjerice, na pitanje *Što je uzrok?*. Takvih ishoda u poglavlju D nema. Ishod kojim se traži objašnjavanje uzroka Domovinskog rata primarno spada u kategoriju činjeničnog znanja jer se bavi konkretnim povijesnim događajem. Podjednako, nema nijednog ishoda koji izravno upućuje na učenje metoda, postupaka i procedura u radu s izvorima i istraživanju prošlosti, odnosno na proceduralno znanje.

Takva orijentacija ishoda najvjerojatnije proizlazi iz toga što je u hrvatskim nastavnim planovima i programima povijesti sve donedavno fokus bio na sadržajima podučavanja koji su se navodili u obliku natuknica, bez uputa o učenju koje se očekuje od učenika. Ishodi pak proizlaze iz drugačijeg pristupa učenju i podučavanju koje je usmjereno na učenika i učenička postignuća. No, u prijedlogu kurikuluma povijesti forma ishoda koristi se samo da bi se prepričali sadržaji (odnosno činjenično znanje), što je rezultiralo izostankom ishoda koji se odnose na razvoj vještina, koncepata drugog reda („tehničkih koncepata“) i općenito konceptualnog znanja, kao i procedura i metoda koje su sastavni dio proceduralnog znanja. To upućuje na neusklađenost ključnih dijelova kurikuluma (ciljeva i ishoda, načina učenja i podučavanja te vrednovanja) te dovodi u pitanje funkcionalnost nastavnog procesa.

Konačno, u oblikovanju ishoda treba izbjegavati unošenje emotivnog jezika i kvalifikacija (primjerice, „zločinačko djelovanje totalitarnih režima“; također usporedi: „obrazlaže ulogu i postupke totalitarnog režima u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj vezano uz holokaust, rasne zakone te progone na nacionalnoj, vjerskoj i političkoj osnovi; izdvaja zločinačke postupke komunističkog režima u Hrvatskoj krajem Drugog svjetskog rata i u poraću“).

F. Učenje i poučavanje predmeta

Ovo je poglavlje najčvršće utemeljeno u suvremenim pristupima učenju i podučavanju (povijesti). No, osnovni je problem u tome što je ovo poglavlje u očiglednom raskoraku s poglavljem D. *Odgojno-obrazovni ishodi, sadržaji i razine usvojenosti* koje čini jezgru dokumenta. Navodimo nekoliko primjera koji pokazuju diskrepanciju između ovih dvaju poglavlja.

U poglavlju F predviđa se suradničko učenje i učenje temeljeno na učeničkim aktivnostima. Uz udžbenik, predviđa se korištenje raznovrsnih izvora za učenje („zbirke izvora, povijesni atlas, slijepe karte, reprodukcije, povijesne replike, časopisi, fotografije, filmovi, audio materijali, digitalni izvori (internetske stranice, časopisi, alati, arhivi, zbirke, repozitoriji znanja) i dr.“). Preporuča se učenje izvan škole „u baštinskim ustanovama (muzejima, arhivima, galerijama, knjižnicama i sl.), na različitim drugim lokalitetima u sklopu terenske nastave, školskih izleta i ekskurzija“. S obzirom na sve to, potrebno je ponovo podsjetiti da je kurikulumom predviđena samo jedna godina učenja povijesti te da je za 70 školskih sati predviđeno 39 iznimno kompleksnih tema koje se teško mogu pokriti izravnim podučavanjem i metodom izlaganja. Nasuprot, suradničko učenje, kao i učenje koje se bazira na aktivnostima učenika, zahtijeva puno više vremena od izravnog podučavanja, kojeg u ovako postavljenom kurikulumu naprosto nema. Korištenje raznovrsnih izvora za učenje bilo bi svakako poželjno, no teško je zamislivo iz istih razloga koji su prethodno spomenuti.

Nastavnika se upućuje na razvoj učeničkog kritičkog mišljenja temeljenog na radu s povijesnim izvorima. Kritičko mišljenje zahtijeva primjenu kompleksnih kognitivnih procesa te dubinsko poznavanje teme, no teško je zamisliti da će, s obzirom na omjer broja tema i broja sati, na nastavi biti vremena za rad s povijesnim izvorima na tim razinama. No, razvoj kritičkog mišljenja svakako treba u većoj mjeri ugraditi u kurikulum povijesti jer je neophodan ne samo za ostvarenje svrhe i ciljeva nastave povijesti već i za aktivno i odgovorno djelovanje u zajednici, u čemu kritičko razumijevanje povijesti ima važnu ulogu.

G. Vrednovanje

Kao i poglavlje F, i ovo poglavlje upućuje na suvremene pristupe vrednovanju, poput formativnog vrednovanja čija je temeljna svrha poticanje i usmjeravanje učenja. Ključan problem ovog poglavlja leži u neusklađenosti s ostalim dijelovima kurikuluma, posebice neusklađenosti elemenata vrednovanja i odgojno-obrazovnih ishoda. Predviđeni elementi vrednovanja proizlaze iz revidirane Bloomove taksonomije: Činjenično znanje („poznavanje i razumijevanje događaja, procesa i pojava, temeljnih kronoloških odrednica, osnova korištenja povijesnih i zemljopisnih karata te korištenje odgovarajuće povijesne terminologije“, Konceptualno znanje („poznavanje, korištenje i razumijevanje tehničkih koncepata kao okvira za tumačenje i razumijevanje prošlih događaja, procesa i pojava“) i Proceduralno znanje („poznavanje i primjena odgovarajućih metoda, postupaka i procedura u radu s povijesnim izvorima te u istraživanju prošlosti“).

Opisi elemenata vrednovanja su prikladni u slučaju Činjeničnog i Proceduralnog znanja, no tek dijelom u opisu Konceptualnog znanja. U tom se opisu spominju samo koncepti drugog reda, no konceptualno znanje podrazumijeva i koncepte prvog reda (o čemu je bilo više riječi u razmatranju poglavlja C). Dvije su mogućnosti usklađivanja naziva i opisa: 1. U opis se može uključiti koncepte prvog reda te tako do neke mjere promijeniti fokus ovog elementa vrednovanja. 2. Naziv se može

prilagoditi opisu (primjerice, naziv primjereniji sadašnjem opisu bio bi *Poznavanje i primjena koncepata povijesnog mišljenja*).

U poglavlju G traži se da zaključna ocjena iskazuje „ukupnu usvojenost ishoda učenja“ te da „proizlazi iz sva tri elementa vrednovanja“ koji su „jednako vrijedni“. Ovi se zahtjevi međusobno isključuju jer je u ishodima zastupljen samo jedan element vrednovanja (Činjenično znanje) a, kao što je već ukazano u komentarima na poglavlje D, nema ishoda koji upućuju na konceptualno i proceduralno znanje.

Zaključak

Zaključno, prijedlog kurikuluma nastavnoga predmeta povijesti zahtijeva temeljitiju doradu u poglavlju *D. Odgojno-obrazovni ishodi, sadržaji i razine usvojenosti*. Ostali dijelovi dokumenta zahtijevaju doradu manjeg (poglavlja A, F, G) do srednjeg obujma (poglavlje B). Veću doradu zahtijevalo bi i poglavlje *C. Struktura – organizacijska područja predmetnoga kurikuluma/domene*, no iz navedenih razloga to je teže izvedivo bez zadiranja u organizacijsku strukturu kako prijedloga kurikuluma povijesti za strukovne škole, tako i kurikuluma povijesti za osnovne škole i gimnazije koji su povezani upravo u ovom segmentu. No, smatramo da bi uočeni problemi trebali biti poticaj za evaluaciju i reviziju postojećeg kurikuluma za osnovne škole i gimnazije, umjesto da se njegova neuspjela rješenja preuzimaju u nove kurikularne dokumente.

Zagreb, 9. veljače 2024.

Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu